

Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észten, a lappban és a bolgárban IV. (Személybeli egyeztetés)

Dennica PENEVA

0. Bevezetés

Az egyeztetés ismert kategóriái a számbeli, a személybeli, a nembeli és az esetbeli kongruencia. Jelen cikkemben folytatom korábbi kongruenciatanulmányaimat (vö. Peneva 2005, 2006, 2007), és a személybeli egyeztetés problémáival foglalkozom a magyar és a nyugati finnugor nyelvekben. A korábbiakhoz képest kutatásaimba bevontam egy szláv nyelvet, a bolgárt is, és igyekszem megfigyelni, elemezni a hasonlóságokat és eltéréseket a két eltérő (más) nyelvcsaládban. A dolgozatomban három egyeztetési problémát érintek öt nyelvben (magyar, finn, észt, lapp, bolgár). Ezek a következők: 1) az állítmány személybeli egyeztetése több alannyal, 2) egyeztetés az udvariassági formulákban, valamint 3) a személybeli egyeztetés a vonatkozó mellékmondatokban. A cikk megírásához elsősorban az idézett szakirodalmat használtam, azonban köszönettel tartozom Petteri Laihonen finn lektornak és Kai Tiislär észt lektornak, akik szóbeli segítséget nyújtottak bizonyos szerkezetek kiegészítéséhez, fordításához és értelmezéséhez. Tőlük valók a finn, illetőleg az észt példák a forrásnak külön megjelölése nélkül. Itt szeretnék köszönetet mondani Ante Aikiónak, aki a lapp nyelvi példák értelmezésében volt segítségünkre. A magyar példákat általában a nyelvtani szakirodalomból vettem, a bolgárban több helyen – a szakirodalmi források mellett – anyanyelvi kompetenciámra hagytam.

1. Az állítmány személybeli egyeztetése több alannyal

Az állítmánynak a több alannyal való személybeli egyeztetése akkor érdekelni fog, ha az alanyok különböző személyűek. Ilyenkor az állítmány rendszerint többes számba kerül, mégpedig ha az alanyok között van 1. személyű, akkor a többes szám 1. személybe; ha nincs 1. személyű alany, akkor a többes szám 2. személybe (azaz a legkisebb sorszámú nyelvtani személyhez igazodik): *Én* [1Sg] és *a kutyám* [NomSg] *ahhoz vagyunk* [Vx1Pl] *szok-*

va, hogy korán aludni menjünk [Vx1PI]. | Pista [NomSg] és te [2Sg] velünk jöttök [Vx2PI]. (Vö. Rácz 1991: 255.)

A *mi* szerkezete alapján szokás megkülönböztetést tenni *inkluzív* és *exkluzív* többes szám között. Az *inkluzív* többes szám a beszélőt és kommunikációs partnert, esetleg még más személyt tartalmaz: $mi_{\text{ink}} = \acute{e}n + te (+ \acute{o}/\acute{o}k)$. Az *exkluzív* többes számba nem értjük bele a kommunikációs partnert: $mi_{\text{exk}} = \acute{e}n + \acute{o}/\acute{o}k$.

A *mi* és *ti* jelentése a következőképpen foglalható össze:

$mi = \acute{e}n + x_m$, ahol $\acute{e}n$: állandó, x_m : változó

(x_m lehet: $n \cdot te$; $n \cdot \acute{o}$; $n \cdot te + n \cdot \acute{o}$; ahol $n \geq 1$)

$ti = te + x_t$, ahol te : állandó, x_t : változó

(x_t lehet: $n \cdot te$; $n \cdot \acute{o}$; $n \cdot te + n \cdot \acute{o}$; ahol $n \geq 1$)

$\acute{o}k = n \cdot \acute{o}$, ahol $n \geq 2$.

„Csak a harmadik személy többese azonos szerkezetű a dolgok többes számának kifejezésével... A *mi* mindig heterogén többes számú, a *ti* homogén ($n \cdot te$) és heterogén többes számú ($te + \text{mások}$) egyaránt lehet.” (Vö. Kugler–Laczkó 2000: 159.) Többes számban, mindhárom személyben (*mi*, *ti*, *ők*) beszélhetünk grammatikai helyettesíthetőségről, de ebben az egyik elem mindig egy másik személyes névmás: *Mi* [1PI] *voltunk* [Vx1PI] *otthon*. | *Vilmos* [NomSg] és *én* [1Sg] *voltunk* [Vx1PI] *otthon*. (Uo.)

A finn személyes névmásokról összefoglalót ld. Keresztes 1996: 23. Nagyjából ugyanígy írható le az észt személynévmások rendszere is. A lappban bonyolultabb a helyzet, mert a névmásoknak használatos a kettes száma is.

1.1. Magyar. Ha az alanyok különböző személyűek az állítmány többes számba kerül, és személyben a kisebb sorszámú alanyhoz igazodik. Ha az egyik alany 1. személyű névmással van kifejezve, akkor többes számban 1. személybe kerül az állítmány. Ha az egyik alany 2. személyű személyes névmás, az állítmány többes szám 2. személybe kerül: *A vádlott* [NomSg] és *mi* [1PI] *maradtunk* [Vx1PI] *a teremben*.

Tehát különböző személyű halmazott alanyok esetén az állítmány mindig a „kisebb sorszámú” személyhez igazodik, pl. *Én és te szeretjük* (1. személy) *egymást*. | *Ti és ők mikor ismerkedtetek* (2. személy) *meg?*

Az 1. személy a legerősebb, a 3. pedig a leggyengébb: *Én* [1Sg] és *te* [2Sg] *elmegyünk* [Vx1PI] *a boltba vásárolni*, *ti* [2PI] és *ők* [3PI] *pedig játszhattok* [Vx2PI].

Ettől a szabálytól akkor figyelhető meg eltérés, amikor ellentétes hozzátoldó kapcsolatos viszony vagy pedig kizáró ellentétes mellérendelő viszony

áll fenn az alanyok között: *nemcsak ... , hanem is; nem ... , hanem; vagy ... vagy* (Hegedűs 2005: 227).

Ha az irányító tagok eltérő személyűek, az egyeztetett tag a közvetlen előtte állóhoz igazodhat, különösen akkor, ha az irányító tagok között nem egyszerű kapcsolatos viszony van (*nem én, hanem te mégis el*). Ilyenkor a több irányító taghoz kapcsolódó egyeztetett tag a közvetlen előtte állóhoz igazodik (Rácz 1999: 39). Ez az úgynevezett közelségi egyeztetés (the principle of 'proximity') és egy harmadik fajta egyeztetésnek tekinthető (Quirk 1972: 360). A közelségi szabálynak nagy hatóereje van az angolban, főleg az *either – or* kötőszóval kapcsolt alanyok esetén (Quirk 1972: 363).

A hozzá közelebb álló személyhez igazodik az állítmány, ha az alanyok a *nemcsak ... hanem ... is, vagy ... vagy* kötőszóval vannak összekapcsolva: *Nemcsak te [2Sg], hanem én [1Sg] is elmentem [Vx1Sg] a tárgyalásra. | Nemcsak én [1Sg] hanem te [2Sg] is elmentél [Vx2Sg] a tárgyalásra. | Vagy te [2Sg] vagy én [1Sg] megyek [Vx1Sg] el a tárgyalásra. | Nemcsak mi [1Pl], hanem a lány [NomSg] is kap [Vx3Sg] jutalmat. | Nemcsak a lány [NomSg], hanem mi [1Pl] is kapunk [Vx1Pl] jutalmat. | Nem ti [2Pl], hanem ők [3Pl] vásárolnak be [Vx3Pl].*

A *sem ... sem* esetén a lehetőségek a következők: *Sem én [1Sg], sem te [2Sg] nem mentél el [Vx2Sg] a tárgyalásra. | Sem én [1Sg], sem te [2Sg] nem mentünk el [Vx1Pl] a tárgyalásra. (Vö. Hegedűs 2005: 277.) | Se a fiam [NomSg], se másik két unokám [NomSg] nem szeret [Vx3Sg] szerepelni.*

1.2. Finn. Különböző személyű alanyok esetén a finn a következőképpen egyeztet (Keresztes 1987: 70): (*minä + me = -mme* (Vx1Sg); *sinä + te = -tte* (Vx2Pl); *hän + he = -vat,-vät* (Vx3Pl): *Kaisa [NomSg] ja minä [1Sg] asumme [Vx1Pl] keskustassa.* 'Kaisa és én a központban lakunk.' | *Sinä [2Sg] ja minä [1Sg] olemme [Vx1Pl] hyvät ystävä.* 'Te és én jó barátok vagyunk.' | *Pekka [NomSg], Matti [NomSg] ja minä [1Sg] menimme [Vx1Pl] elokuviin.* 'Pekka, Matti és én moziba mentünk.' | *Te [2Sg] ja me [1Pl] olemme [Vx1Pl] tunteneet toisemme jo kauan.* 'Ti és mi már régóta ismerjük egymást.' | *Hän [3Sg] ja sinä [2Sg] olette [Vx2Pl] parhaita ystäviäni.* 'Ő és te vagytok a legjobb barátaim.' | *Sinä [2Sg], Pekka [NomSg] ja Matti [NomSg] voitte [Vx2Pl] mennä.* 'Te, Pekka és Matti elmehettek.' | *Te [2Pl] ja nuo pojat [NomPl] saatte [Vx2Pl] tulla nyt.* 'Ti és azok a fiúk most jöhettek.' | *Minä [1Sg] en nyt puhu [Vx1Sg] epärehellisyydestä, jota minä [1Sg] ja sinä [2Sg] emme [Vx1Pl] voi sietää.* 'Én most nem beszélek a tisztességtelenségről, amit én és te nem tudunk elviselni.' | *Savannah [NomSg] ja minä [1Sg] olemme [Vx1Sg] monessa suhteessa samanlaisia.* 'Savannah és én sok mindenben

egyformák vagyunk.’ | *Me* [1PI] *ja naapurit* [NomPI] *tulemme* [Vx1PI] *sen [lampaan] kanssa kyllä oikein hyvin toimeen, kertoo lampaan holhooja Virpi.* ’Én és a szomszédok nagyon jól kijövünk azzal (a birkával), meséli Virpi.’ | *Kanadalaiset käännytettiin jälleen kerran, mutta me* [1PI] *ja yksi länsisaksalainen* [NomSg] *pääsimme* [Vx1PI] *läpi, hän sanoi.* ’A kanadaiakat megint visszatoloncolták, de én és egy nyugatnémet átjutottunk – mondta.’ | *Kiitos siitä, mitä Sinä* [2Sg] *ja Natasa* [NomSg] *olette* [Vx2PI] *puolestani tehneet!* ’Köszönöm, amit Te és Natasa tettetek értem.’ | *Riki* [NomSg] *ja sinä* [2Sg] *olette* [Vx2PI] *kuin vakka ja kansi.* ’Riki és te elválaszthatatlanok (tkp. véka és fedele) vagytok.’ | *Te* [2PI] *ja teidän sukupolvenne* [NomSg] *pelastitte* [Vx2PI] *meille nuoremmille vapaan isänmaan.* ’Ti és a nemzedéketek megmentettétek nekünk fiataloknak a független hazát.’ (Vö. ISK 2004: 1220.)

Az állítmány a legközelebbi alannyal egyezik ellentétes hozzátoldó kapcsolatos viszony esetén: *Emme vain me* [1PI], *vaan myös tyttö* [NomSg] *saa* [Vx3Sg] *palkinnon.* ’Nem csak mi, hanem a lány is jutalmat kap.’ | *Ei vain tyttö* [NomSg], *vain myös me* [1PI] *saamme* [Vx1PI] *palkinnon.* ’Nem csak a lány, hanem mi is kapunk jutalmat.’

1.3. Ész. Hasonlóan alakul az egyeztetés különböző személyű alanyok esetén az észtl nyelvben is (*mina/meie + sina/teie = me; mina/meie + tema/nemad = me; sina/teie + tema = te*): *Epp* [NomSg] *ja mina* [1Sg] *läksime* [Vx1PI] *koju.* ’Epp és én hazamentünk.’ (Nurk 1993: 311.) | *Jaak* [NomSg] *ja mina* [1Sg] *läksime* [Vx1PI] *loomaaeda.* ’Jaak és én az állatkertbe mentünk.’ | *Kas sina* [2Sg] *ja Andres* [NomSg] *tulete* [Vx2PI] *õhtul meile?* ’Te és Andres este eljöttek hozzánk?’ | *Mina* [1Sg], *sina* [2Sg] *ja tema* [3Sg] *läheme* [Vx1PI] *koju.* ’Én, te meg ő hazamegyünk.’

Ugyanúgy, mint a magyarban és a finnben, az észtl nyelvben is megfigyelhető ettől a szabálytól való eltérés, amikor ellentétes hozzátoldó kapcsolatos viszony vagy pedig kizáró ellentétes mellérendelő viszony áll az alanyok között: *Mitte ainult meie* [1PI], *vaid ka tüdruk* [NomSg] *saab* [Vx3Sg] *tasu.* ’Nem csak mi, hanem a lány is kap jutalmat.’ | *Mitte ainult tüdruk* [NomSg], *vaid ka meie* [1PI] *saame* [Vx1PI] *tasu.* ’Nem csak a lány, hanem mi is kapunk jutalmat.’ | *Mitte teie* [2PI], *vaid nemad* [3PI] *teevad* [Vx3PI] *sisseoste.* ’Nem ti, hanem ők vásárolnak be.’ | *Mitte nemad* [3PI], *vaid teie* [2PI] *teete* [Vx2PI] *sisseoste.* ’Nem ők, hanem ti vásároltok be.’

Az állítmány tulajdonképpen a legközelebbi alannyal egyezik meg. (Kai Tiislär szóbeli közlése.)

1.4. Lapp. Bonyolultabb a helyzet, mert a lappban használatos a névmások kettős száma is! Ha az alanyok különböző személyűek az állítmány vagy kettős vagy többes számba kerül, és személyben a kisebb sorszámú alanyhoz igazodik. Különböző személyű halmozott alanyok esetén tehát az állítmány mindig a „kisebb sorszámú” személyhez igazodik: *Mun* [1Sg] *ja don* [2Sg] *vulggiime* [Vx1Du] *duottarii ikte.* 'Én és te kimentünk a tarhegyre tegnap.' | *Don* [2Sg] *ja mun* [1Sg] *vulggiime* [Vx1Du] *duottarii ikte.* 'Te és én kimentünk a tarhegyre tegnap.' Ante Aikio ezeket a mondatokat lehetségesnek, ám meglehetősen sajátosnak minősítette.

Többféle személy esetén az első személy győz a 2. és 3. személy fölött, a 2. személy pedig a 3. személy fölött. A szabálytól eltérés lehet azokban a mondatokban, amelyekben az ige a legközelebbi személyes névmással egyezik (Nielsen 1979: 304, Lakó 1986: 122): *Mun* [1Sg] *ja du viellja* [NomSg], *moai* [1Du] (= *moai du vielljain*) *galge* [Vx1Du] *dan bargat.* 'Jeg og din bror skal gjøre det. / Én és az öcsém kellett, hogy megcsináljuk.' (Nielsen 1979: 304.) A leggyakoribb szerkesztés ilyen esetekben az, hogy eleve a személyes névmás duálisa áll a társhatározóval, s így az ige is kettős számba kerül: *Moai* [1Du] *áhčiin* [ComitSg] *vulge* [Vx1Du] *ihttin.* 'Far og jeg reiser i morgen. / Apámmal kettősben (apám és én) reggel indulunk.' (Nickel 1990: 509.) - Az 'én apámmal' azonos szó szerkezetbe tartozik. Viszont, amikor a társhatározó hangsúlyos és a mondat végére kerül, az ige a személyes névmással egyezik: *Mun* [1Sg] *vuolggán* [Vx1Sg] *ihttin áhčiin.* 'Én apámmal (és nem mással) utazom holnap.' (Ante Aikio közlése.)

Ha az egyik alany 1. személyű névmással van kifejezve, akkor többes számban 1. személybe kerül az állítmány: *Máhtte* [NomSg] *ja Ingá* [NomSg] *ja mun* [1Sg] (= *mii*) *leimmet* [Vx1Pl] *Romssas.* 'Mattis og Inga og jeg (= vi) var i Tromsø. / Máhtte és Inga és én Tromsøben voltunk.' (Nickel 1990: 510.)

Többféle személy esetén az állítmány a legközelebbi személlyel egyezik: *Don* [2Sg] *ja du viellja* [NomSg] *ja su mánát* [NomPl] *galget* [Vx3Pl] *veahkehit.* 'Du og din bror og hans barn skal hjelpe. / Te és az öcséd és az ő gyerekei kell, hogy segítsenek.' (Nielsen 1979: 304.) | *Doai* [2Du] *ja vel okta guossi* [NomSg], *dii* [2Pl] *galgabehtet* [Vx2Pl] *dan oazžut.* 'Dere to og endnu én gjest skal få det. / Ti ketten és még egy vendég kell, hogy megkapjátok azt.' (Nielsen 1979: 304.) | *De galget* [Vx3Pl] *dat olbmot* [NomPl] *ja dii* [2Pl] *buohkat dan oaidnit.* 'Så skal de folk og Dere allesammen (få) se det. / Hát ezek az emberek kell, hogy lássák, és ti mindnyájan. (Nielsen 1979: 304.)

A személyes névmás használata társhatározóval a következőképpen alakul: *Moai* [1Du] *Bierain bohte* [Vx1Du] *jur bivddus.* 'Ich und Per kommen gerade von der Jagd. / Mi (ketten) Pierával éppen a vadászatból jövünk.'

(Bartens 1989: 126.) Tehát: 'mi ketten [1Du] + Comit. = 'én és egy másik személy'. Ugyanígy: *Doai* [2Du] *Liissáin galgabeahhti* [Vx2Du] *dan dahkat!* 'Du und Lisa sollt das machen! / Ti (ketten) Lizával meg kell hogy csináljátok azt.' (Bartens 1989: 126.) Tehát: 'ti ketten [2Du] + Comit. = 'te és egy másik személy'.

Speciális egyeztetés található a számállapot-határozókkal: *Dat* [3SPI] *guovttos eaba orron* [Vx3Du] *guhká dáppe*. 'De to var ikke lenge her. / Ők ketten nem régóta voltak ott.' (Nickel 1990: 511.) | *Máhtte* [NomSg] *guovttos boahtiba* [Vx3Du]. 'Máhtte másodmagával érkezett.' (Sammallahti 2005: 84.) | *Mii* [1PI] *golmmas eat beassan* [Vx1PI] *dohko*. 'Mi hárman (= mi ketten és még valaki más) nem jutottunk el oda.' (Sammallahti 2005: 84.) | *Mii* [1PI] *golmmas oktan du vieljain finaimet* [Vx1PI] *Niillas-čeaži geahčen*. 'Vi to og din bror (= vi tre, medregnet din bror) var på besøk hos onkel Nils. / Mi hárman együtt a te fivéreiddel meglátogattuk Niillas bácsit.' (Nickel 1990: 510.)

Az állítmány esetragos számnév mellett (vagy személyes/mutató névmással kombinálva) logikailag egyezik az alannyal, de a határozó névmás nélkül is átveheti az alany szerepét. Ez a számállapot-határozó. Ilyenkor tehát a számnév jelzi, összesen hány személyről van szó.

Az állítmányt a legközelebbi személlyel egyeztetik. Ezeket úgy lehet interpretálni, mint hiányos (elliptikus) szerkezeteket, amelyekben a második/harmadik helyen álló predikátum után nem ismétlik meg a megfelelő személyű állítmányt: *Don* [2Sg] *dan dieđát* [Vx2Sg] *ja buohkat* [NomPI] ($\emptyset$ = *dan dihtet*). 'Te tudod és mindenki (tudja).' (Sammallahti 2005: 85.) | *Mun* [1Sg] *ealán* [Vx1Sg] *dearvan ja mu bearaš* [NomSg] ($\emptyset$ = *eallá dearvan*). 'Én egészségesen élek és a családom is (egészségesen él).' (Sammallahti 2005: 85.) | *De galget* [Vx3PI] *dat olbmot* [NomPI] *ja dii* [2PI] *buohkat dan oaidnit*. 'Så skal de folk og Dere allesammen (få) se det. / Hát ezek az emberek kell, hogy lássák, és ti mindnyájan.' (Nielsen 1979: 304.)

A *sihke ... ja 'is ... is'* páros konjunkciók esetén is az állítmány a közelebbi személlyel egyezik: *Sikke don* [2Sg] *ja buohkat* [NomPI] *dan dihtet* [Vx3PI]. 'Både du og allesammen vet det. / Te is és mindenki tudjátok azt.' (Nielsen 1979: 304.) Ugyanígy a *jogo ... dahje, dahje ... dahje* 'vagy ... vagy' páros kötőszók mellett: *Jogo mon* [1Sg] *dahje don* [2Sg] *galggat dan* [Vx2Sg] *bargat*. 'Enten du eller jeg skal gjøre det. / Vagy nekem vagy neked meg kell csinálnod. (Vagy én vagy te meg kell hogy csináljad.)' (Nielsen 1979: 305.)

1.5. Bolgár. Több alany esetén az állítmány többes 1. személyben áll, ha az egyik alany egyes szám 1. személyű névmás. Ha viszont az egyik alany

egyes szám 2. személyű névmás, akkor az állítmány többes szám 2. személyben használatos (Popov 1998: 176).

Аз [1Sg] и Роджер [NomSg] спряхме [Vx1Pl] и го зяпнахме [Vx1Pl] учудено. 'Én és Roger megálltunk és csodálkozva bámultuk.' | *Накрая мама [NomSg] и аз [1Sg] отвързахме [Vx1Pl] магарето и го преместихме по-надолу по хълма.* 'Végül az édesanyám és én kikötöttük a szamarat, és lejjebb vittük a dombon.' | *Петър [NomSg], Боян [NomSg] и аз [1Sg] ще останем [Vx1Pl] на работа в библиотеката.* 'Peter, Bojan és én maradunk dolgozni a könyvtárban.' | *Петър [NomSg], Боян [NomSg] и ти [2Sg] ще останете [Vx2Pl] на работа в библиотеката.* 'Peter, Bojan és ti maradtok dolgozni a könyvtárban.' | *Не само ние [1Pl], а и момичето [NomSg] ще получи [Vx3Sg] награда.* 'Nem csak mi, hanem a lány is kap jutalmat.' | *Не само момичето [NomSg], а и ние [1Pl] ще получим [Vx1Pl] награда.* 'Nemcsak a lány, hanem mi is kapunk jutalmat.' | *Не вие [2Pl], а те [3Pl] ще напазаруват [Vx3Pl].* 'Nem ti, hanem ők vásárolnak be.' | *Не те [3Pl], а вие [2Pl] ще напазарувате [Vx2Pl].* 'Nem ők, hanem ti vásároltok be.' Lényegében tehát a bolgár gyakorlat hasonlít a többi, általam vizsgált nyelvhez.

2. Egyeztetés az udvariassági formulákban (Polite plurals)

Sok nyelvben két (vagy több) második személyű személyes névmást különböztetnek meg, egyik az informális (tegező), míg a másik a formális, udvarias megszólítás (magázás), mint például a franciában a *tu* és a *vous*. A szociolingvisztikai szakirodalomban ezt néha *T/V* megkülönböztetésnek nevezik, a *tu/vous* és hasonló alakok után, mint számos indoeurópai nyelvben (legtöbbjük *t/v*-vel kezdődik). (Vö. Wechsler 2003: 97.)

Számos nyelvben a többes szám második személyt az udvariasság kifejezésére használják egy személy megszólításakor. A második személyű személyes névmás a főigéknél többes számot vált ki függetlenül attól, hogy a referens egy személy vagy több személy. Így, amikor egyes számú referensre használják, akkor a többes szám második személyű névmások *vegyes egyeztetést* váltanak ki. Néhányan ezt a jelenséget *conflict agreement*-nek vagy *agreement mismatch*-nek nevezik (pl. Wechsler 2003: 97, Greville 2006). Ennek az egyeztetésnek az a lényege, hogy ugyanazon mondaton belül két egyeztetési formát találunk: a) a szintaktikai egyeztetést, azaz alaki egyeztetést (*agreement ad formam*) és b) a szemantikai egyeztetést, jelentés szerinti vagy logikai egyeztetést (*agreement ad sensum*) (Greville 2006: 154). Ez abból adódik, hogy az igei állítmány a többes számú második személyű névmás alakjához igazodik, tehát többes számban van. A névszói állítmány pe-

dig inkább a jelentéséhez, azaz a legtöbb esetekben, egyes számban áll. Bernard Comrie számos nyelvben nagyon alaposan megvizsgálta ezt a jelenséget (Comrie 1975: 406).

Mind az öt nyelvben érdekes összehasonlíthatom a három fő predikátum-típust, amikor az állítmány ige, főnév vagy melléknév, illetve, hogy megállapítsam: egyes vagy többes számban állnak-e, és alaki vagy logikai egyeztetés szerint viselkednek-e.

2.1. Finn. Magázó mondatokban a finn nyelvben is a többes szám második személyel jelölik az udvariasságot: *Te* [2PI] (*herra Virtanen* [NomSg]) *olette* [Vx2PI] *kovin ystävällinen* [NomSg]. 'Ön (Virtanen úr) nagyon barátságos.' (tkp. '*Ti nagyon barátságos vagytok.'). De: *Te olette kovin ystävällisiä* [PartPI]. 'Ti nagyon barátságosak vagytok./Önök nagyon barátságosak.' (Vö. White 2001: 257.) | *Te* [2PI] *laulatte* [Vx2PI] *erittäin hyvin*. 'Ön(ök) nagyon jól énekel(nek).' | *Te* [2PI] *olette* [Vx2PI] *päivän ensimmäinen asiakas* [NomSg] 'Ön ma az első ügyfél.' (Vö. ISK 2004: 1222.) | *Te* [2PI], *kansliapäällikkö Rauta* [NomSg] *olette* [Vx2PI] *häpäissyt* [ParticSg] *itsenne*. 'Ön, Rauta úr, szégyenbe hozta magát.' | *Te* [2PI] *olette* [Vx2PI] *EU:n ensimmäinen oikeusasiamies* [NomSg]. 'Ön az EU első ombudsmanja.' | *Te* [2PI] *olette* [Vx2PI] *rikas* [NomSg] *ja me olemme köyhiä*. 'Ön gazdag, mi pedig szegények vagyunk.'

A predikáló essivusi forma is mutatja, hogy egy vagy több alanyról van szó: *Hauska, että olette* [Vx2PI] *terveenä* [EssSg] *kotona*. 'Jó, hogy ön egészségesen otthon van.' | *Hauska, että olette* [Vx2PI] *terveinä* [EssPl] *kotona*. 'Jó, hogy önök *egészségesekként otthon vannak.'

Az összetett igealakokban a participium jelöli a számot: *Te olette* [Vx2PI] *tehnyt* [ParticSg] *hyvää työtä*. 'Ön jó munkát végzett.' | *Te olette* [Vx2PI] *tehneet* [ParticPl] *hyvää työtä*. 'Önök jó munkát végeztek / Ti jó munkát végeztek.' Összetett állítmány esetén a segédige többes számban áll függetlenül attól, hogy az alany hány személyre vonatkozik. De magázáskor a múlt idejű melléknévi igenév egyes számban áll.

2.2. Észt. Magázáskor az alany többes szám 2. személybe kerül, és az állítmány hozzáigazodik, azaz az állítmány is többes 2. személyben áll: *Teie* [2PI], *Rein, töötate* [Vx2PI] *liiga palju*. 'Rein, Ön túl sokat dolgozik.' A névszói állítmány az alany logikai számának megfelelően egyes vagy többes számban használatos: *Tiina, Teie* [2PI] *olete* [Vx2PI] *väga kena tüdruk* [NomSg]. 'Tiina, Ön nagyon kedves lány.' | *Kas teie* [2PI] *olete* [Vx2PI] *kümnenda klassi juhataja* [NomSg]? 'Ön a tizedik osztály osztályfőnöke?' | *Te* [2PI] *olete* [Vx2PI] *väga lahke* [Sg]. 'Ön nagyon jó.' | *Teie* [2PI] *olete*

[Vx2Pl] *hea õpetaja* [NomSg]. 'Ön jó tanár.' De: *Teie* [2Pl] *olete* [Vx2Pl] *head õpetajad* [NomPl]. 'Önök jó tanárok.'

Az észti nyelvben viszont a *-nud* participiumnak csak egy alakja használatos mind egyes, mind többes számban. Így csak a szövegkörnyezetből derül ki, hogy a referens egy személy (magázás), vagy több referensről van szó. *Te* [2Pl] *olete* [Vx2Pl] *teinud* [ParticSg] *head tööd*. 'Ön jó munkát végzett. / Önök jó munkát végeztek. (Tkp. Ti jó munkát végeztetek.)'

Itt a különbség morfológiailag nem olyan evidens, mint a finn nyelvben.

2.3. Bolgár. A bolgárban, mint a legtöbb indoeurópai nyelvben (skandináv, angol), a finnhez és az észthez hasonlóan a többes szám 2. személyt használják az udvariasság kifejezésére.

Magázáskor az alany és az igei állítmány többes számban van, annak ellenére, hogy egyetlen vagy több személyről van szó. Ebben az esetben a névszói állítmány (főnév, melléknév, melléknévi igenév) egyes számban marad, a (segéd)ige pedig többes számban: *Bue* [2Pl] *pusyvame* [Vx2Pl] *много хубаво*. 'Ön(ök) nagyon szépen énekel(nek) (tkp. Ti nagyon szépen énekeltek)'. (Vö. Doncseva-Mareva 1978: 70, Popov 1998: 176.)

Ha a névszói állítmány főnév, akkor az egyes számban áll, a segédige pedig többes számban: *Bue* [2Pl] *сте* [KopVx2Pl] *ми ръководител* [NomSg] *и образец* [NomSg]. 'Ön az én vezetőm és példaképem.'

Hasonló a helyzet, ha a névszói állítmány melléknév, ez akkor is egyes számban áll, ha a segédige többes számban van. Ilyenkor azonban egyes számban nembeli egyeztetés lép fel, amely az alany nemének függvénye: *Bue* [2Pl] *сте* [KopVx2Pl] *умен* [masc.Sg]. 'Ön [férfi] okos.' – *Bue* [2Pl] *сте* [KopVx2Pl] *умна* [fem.Sg]. 'Ön [nő] okos.' | Többes számban nem releváns a nyelvtani nem különbsége, csak a numerus: *Bue* [2Pl] *сте* [KopVx2Pl] *умни* [Pl]. 'Önök okosak. / Ti okosak vagytok.'

Ugyanez a gyakorlat, ha a névszói állítmány szenvedő melléknévi igenév, mert ez egyes számban áll, a segédige pedig többes számban van. Itt tehát két interpretáció lehet: *Bue* [2Pl] *сте* [Vx2Pl] *поканен* [masc.Sg] *на приема*. 'Ön [férfi] meg van hívva a fogadásra.' – *Bue* [2Pl] *сте* [Vx2Pl] *поканена* [fem.Sg] *на приема*. 'Ön [nő] meg van hívva a fogadásra.' Ilyenkor tehát nembeli egyeztetés van az alany nemétől függően. Többes számban a nemek már nem különülnek el nyelvtanilag: *Bue* [2Pl] *сте* [Vx2Pl] *поканени* [ParticPl] *на приема*. 'Önök [férfiak/nők] meg vannak/ti meg vagytok hívva a fogadásra.'

Ezzel szemben a cselekvő melléknévi igenév (*l*-participium) mindig többes számba kerül, aminek következtében a nembeli egyeztetés nem érvénye-

sül, viszont teljes számbeli egyeztetés áll fenn az alany és az állítmány között: *Bue* [2PI] *погрешно сте* [AuxVx2PI] *разбрали* [ParticPI] *моите думи*. 'Őn félreértette a szavaimat.' | *Госпожо* (*Господине*), *Bue* [2PI] *сте* [AuxVx2PI] *подготвили* [ParticPI] *чудесен доклад*. 'Hölgyem (Uram), Ön remek előadást tartott.' | *Дами* (*Господа*), *Bue* [2PI] *сте* [AuxVx2PI] *подготвили* [ParticPI] *чудесен доклад*. 'Hölgyeim (Uraim), Önök remek előadást tartottak.' Itt összetett igealakokról van szó, mint például az észben, ahol a létige nem kopulaként, hanem segédigeként funkcionál!

2.4. Magyar. A fent tárgyalt nyelvekkel ellentétben, a magyar nyelvben nem a többes szám 2. személy van a magázásban. A magyarban az udvariasági alakban az egyes szám 3. személy és a többes szám 3. személy szerepel attól függően, hogy hány személyről van szó, és az ige mellettük egyes vagy többes szám 3. személyben áll: *Ön* [3Sg] *szépen énekel* [Vx3Sg]. | *Önök* [3PI] *szépen énekelnek* [Vx3Sg].

A személyes névmás a magázás udvarias megszólításában használt választékos *Ön*, *Önök* és a kevésbé választékos *Maga*, *Maguk* is (logikai-lélektani szempontból mindkettő második személyű; grammatikailag, egyeztetését illetően viszont harmadik személyű (Velcsovné 1991: 44).

E névmásokat a magyar grammatikák az alaki szempontokat előtérbe helyezve a harmadik személyhez sorolják (egyeztetés: *ön/maga vár* – *önök/maguk várnak*). Szemantikailag azonban világosan a második személyhez tartoznak, hiszen a beszédhelyzetben a hallgatót jelölik, és pusztán pragmatikailag van eltérés a *te/ti* és a *maga/maguk*, *ön/önök* névmások között, jelentésszerkezetük és referenciaviszonyuk egyébként teljesen azonos (Kugler–Laczkó 2000: 160).

A magázó mondatokban az alanyt kizárólag alakilag egyeztetjük: *Ön nem jön? Maga is üljön ide!* Itt jelenhet meg az egyeztetésnek egy különleges fajtája (nevezhetjük pragmatikai egyeztetésnek is), amikor a 2. személyt kifejező határozott alanyok egyike tegező, a másik pedig magázó alany; az állítmány pedig 3. személyű, pl. *Ön, Pista bácsi és te, Jóska, üljenek ide!* (Lengyel 2000: 405, Kugler–Laczkó 2000: 159–160).

2.5. Lapp. A néphagyományban beszélnek arról, hogy a püspököt magázták, de a valóságban nincs rá konkrét példa, hogyan jártak el (Sammallahti szíves szóbeli közlése). A lappban jelenleg csak tegező formák ismertek, a felszólítás enyhítésére, udvariasabbá tételére tehát nem valamely többes alak, hanem partikulák (*dal*, *fal*, *mis*, *mat* stb.) használatosak (Nickel 1990: 454–456).

3. Személyegyeztetés a vonatkozó mellékmondatokban

Különös helyzetek állhatnak elő a vonatkozó mellékmondatokban, amelyekben a vonatkozó névmás a főmondat személyes névmására utal. Ilyen esetekben ingadozás tapasztalható: a vonatkozó mellékmondat állítmánya személyben egyezhet a) a vonatkozó névmási alannyal (tehát egyes vagy többes 3. személyű), de b) a főmondat névmásával is (személyátsugárzás)! (Vö. Rácz 1991: 251; Keresztes 1995: 92.)

3.1. Magyar. A személybeli egyeztetés fő szabályától – hogy az állítmány személyben megegyezik az alannyal – csak a vonatkozó mellékmondatok egyik típusában találni eltérést (Bencédy et al. 1991: 251). Ha a vonatkozó mellékmondatban a vonatkozó névmás az alany szerepét tölti be, az állítmány rendszerint – a fő szabálynak megfelelően – 3. személybe kerül. *Aki a fillért nem becsüli, a forintot nem érdemli* (közmondás). Az ilyen vonatkozó névmási alanyba azonban átsugározhat a főmondat valamelyik részéből az 1. vagy a 2. nyelvtani személy, és akkor a mellékmondat állítmánya 1. vagy 2. személybe kerül. A következő esetekben találkozunk ilyen egyeztetéssel:

a) A főmondatban kitett vagy odaérthető 1. vagy 2. személyű névmásra vonatkozó értelmezői mellékmondatokban szinte mindig megtörténik a személyátsugárzás, azaz a vonatkozó névmási alany mellett állítmányuk 1. vagy 2. személyű lesz: *Én, aki mindent megtettem értetek, most egyedül maradtam.* | *Itt látszotok ti, akik mindenkinél előbb értetek a célba* (Kugler 2000: 405). | *Mi vagyunk azok, akik holnap elutazunk.* A főmondat alanyának hatóköre ilyenkor túlterjed a tagmondathatáron, és irányítja a mellékmondat egyeztetését. Szabályosan (tagmondaton belüli alaki egyeztetéssel) így lenne: *Mi vagyunk azok, akik holnap elutaznak* – mivel az alanyi szerepű vonatkozó névmás 3. személyű (Haader 2000: 489).

A főmondatbeli személyes névmással történő egyeztetés főként akkor gyakori, ha a mellékmondatban ige-névszói állítmány van: *Már nem vagyok az a bohém gyerek, aki tíz éve voltam.* | *Te, aki babonás vagy és hiszel a kísértetekben, nem fogsz ezen csodálkozni.*

b) Ha a vonatkozó mondat a főmondatban szereplő odaérthető 1. vagy 2. személyű névmás értelmezőjéhez kapcsolódik mint jelzői (értelmezői) mellékmondat, a vonatkozó névmási alany mellett az állítmány többnyire szintén 1. vagy 2. személybe kerül: *Megölsz engem [1Sg], szegény öregembert, aki sohase vétettem [Vx1Sg] neked.*

c) Hasonló a helyzet azokban a jelzői (értelmezői) mellékmondatokban, amelyek a főmondatbeli 1. vagy 2. személyű alany állítmányra vonatkoznak: *Hát olyan ember vagyok én [1Sg], aki nem tudom [Vx1Sg] a törvényt?* (Rácz

1991: 252). Ilyenkor alternatív megoldás is található: ~ *tudja*. További alternatív megoldásokkal is számolnunk kell, ha a mellékmondat állítmánya igei.

3.2. Finn. Az 1. és 2. személyű alany sajátos egyeztetést idézhet elő a mellékmondatban a finnben is: *Ensi vuonna ei olisi muita kuin minä* [1Sg], *joka olisi* [Vx1Sg] *vapaana*. 'Jövőre nem lesz más csak én, aki szabad lesz(ek).'

A főmondatban szereplő személyes névmás nem feltétlenül alanyi szerepet tölt be, de a vonatkozó mellékmondatban az állítmány személye egyezik annak a személyével: *Kelkkailu on uusi aluevaltaus minulle* [1Sg], *joka olen* [Vx1Sg] *ensi kertaa näin pohjoisessa*. 'A szánkózás egy új terület számomra, aki első alkalommal jár(ok) északon.' | *Haluaisin kysyä teiltä* [2Pl], *isiltä ja äideiltä, jotka annatte* [Vx2Pl] *lapsillenne ilmakivääreitä lahjoiksi...* 'Szeretném megkérdezni tőletek, apáktól és anyáktól, akik gyermekeiteknek légpuskákat adtok ajándékba...'

A finn nyelvben az egyes szám 1. személyű névmást „*minä*” (én) lehet használni mint főnevet, amely ilyenkor „személyt” jelent. Ilyen használatban az állítmány nem egyezik a névmás alakjával, hanem a jelentésével, tehát egyes szám 3. személyben áll: *Siitä alkaen eli yksi minä, joka aina oli kuin häntä, Suurta Rakkautta ja Kohtaloa, ei olisi ollutkaan*. (Vö. ISK 2004: 1219.) 'Attól kezdve egyetlen én(em) élt, aki mindig olyan volt, mintha ő, a Nagy Szerelem és Sors, nem lett volna.' | *Minä* [1Sg], *joka tein* [Vx1Sg] *kaikkeni teidän hyväksenne, jäin* [Vx1Sg] *nyt yksin*. 'Én, aki mindent megtettem értetek, egyedül maradtam.' | *Tässä näytte te* [2Pl], *jotka pääsitte* [Vx2Pl] *perille, ennen kaikkia muita*. 'Itt látszotok ti, akik célhoz értetek, mindenki más előtt.' | *Me* [1Pl] *olemme ne, jotka matkustavat* [Vx3Pl] *pois huomenna*. A 'mi vagyunk azok, akik holnap elutazunk/elutaznak' típusú mondat lefordításában a finn lektor a többes szám 3. személyű állítmányt használta, mivel az alanyi szerepű névmás 3. személyű. Hasonlóság figyelhető meg az észtl nyelvű mondatban is, viszont a magyarban két megoldás lehet.

3.3. Észtl. A magyar és a finn nyelvhez hasonlóan – a vonatkozó névmási alany után az észtl nyelvben is 3. személyű állítmány áll: *Kes kopikat ei korja, see rubla ei saa*. (köz.m.) '(Kb.) aki a fillért nem becsüli, a forintot nem érdemli.'

Ha viszont a vonatkozó mellékmondat 1. vagy 2. személyű névmáshoz, vagy megszólításhoz vagy annak értelmezőjéhez kapcsolódik, a mondat alanya 1. vagy 2. személyű:

Järgmisel aastal ei ole kedagi teist kui mina, kes on/oleks vaba. 'Jövőre nem lesz más csak én, aki szabad lesz(ek).'

mestena sihini. 'Itt vagytok ti, akik elsőként értek célba.' | *Meie* [1Pl] *oleme need, kes homme ära soidavad* [Vx3Pl]. 'Mi vagyunk azok, akik holnap elutaznak.' A magyarban alternatív megoldás van: 'elutaznak ~ elutazunk'.

3.4. Lapp. A lapp gyakorlat hasonló a finnhez és az észthez: a vonatkozó mellékmondat állítmánya nem a vonatkozó névmással, hanem a főmondat alanyával egyezik: *dat olmmoš* [NomSg], *gii* [NomSg] *áigu* [Vx3Sg] *boahtit* 'den (= menesket) som vil komme / az az ember, aki jönni akar' (Nickel 1990: 514) | *dat olbmot* [NomPl], *geat* [NomPl] *áigot* [Vx3Pl] *boahtit* 'de (= de menesker) som vil komme / azok az emberek, akik jönni akarnak' (Nickel 1990: 514) | *soai* [3Du], *geat* [NomPl] *áiguba* [Vx3Du] 'de to som vil komme / ők ketten, akik jönni akarnak' (Nickel 1990: 514) | *mun* [1Sg], *guhte* [NomSg] *dan lean bargan* [Vx1Sg] 'jeg som har gjort det / én, aki megcsináltam azt' (Nickel 1990: 514) | *Muitalan dan dutnje* [2Sg], *gii* [NomSg] *leat* [Vx2Sg] *mu olmmái*. 'Jeg forteller det til deg som er min venn. / Elmondom neked, aki a barátom vagy.' (Nickel 1990: 514) | *Doai* [2Du], *geat* [NomPl] *dasa oskubeahhti* [Vx2Du] ... 'Dere to som tror på det ... / ti ketten, akik hiszték benne...' (Nickel 1990: 514).

A magyarhoz hasonló, vagylagos Vx3Sg/Pl gyakorlat nincs. (Ante Aikio szíves közlése.)

3.5. Bolgár. A példamondatokból jól látszik, hogy a bolgár nyelv ebben a kongruenciatípusban hasonlóan jár el, mint a magyar nyelvi logika: *Който се учи, той ще сполучи*. 'Aki tanul, sikeres lesz.' | *Аз* [1Sg], *смиреният и грешен Иван, който не съм извършил* [Vx1Sg] *никакво добро на земята*. 'Én [1Sg] az alázatos és bűnös Iván, aki semmi jót nem tettem [Vx1Sg] a földön.' | *Аз* [1Sg], *който една време носех* [Vx1Sg] *левското знаме*. 'Én [1Sg], aki valaha Levszki lobogóját vittem [Vx1Sg].' | *Все повече нещо, отколкото вий* [3Sg] *и аз* [1Sg], *който седим* [Vx1Pl] *в Букурещ спокойно...* 'Ez több mint amennyit ön és én, akik itt ülünk nyugodtan Bukarestben...'

4. Összegzés

4.1. Az állítmány személybeli egyeztetése több alannyal

Különböző személyű alanyok esetén az állítmány többes számba kerül, és személyben a kisebb sorszámú alanyhoz igazodik. Az 1. személy a legerősebb, a 3. pedig a leggyengébb. Ettől a szabálytól eltérés akkor figyelhető meg, amikor ellentétes hozzátoldó kapcsolatos viszony, vagy pedig kizáró ellentétes mellérendelő viszony áll fenn az alanyok között. Tulajdonképpen az

állítmány a legközelebbi alannyal egyezik. Ilyenkor a közelségi kongruencia érvényesül.

4.2. Udvariassági formulák

A magyarban, az udvariassági alakban az egyes szám 3. személy és a többes szám 3. személy szerepel attól függően, hogy hány személyről van szó. A finn, az észt és a bolgár nyelv magázáskor a többes szám 2. személyt használja. Ilyenkor az igei állítmány mindig többes szám 2. személyű, és alakilag egyezik az alannyal. Másképpen alakul az egyeztetés a névszói-állítmány szerkezetekkel (melléknévi igenév, melléknév, főnév). Az egyeztetési lehetőségeket az alábbi táblázat összegzi.

Egy személy:

	alany	állítmány			
	(udvariassági) névmás	ige/(kop/ segédige)	participium	melléknév	főnév
Finn	2Pl (<i>te</i>)	Vx2Pl (<i>olette</i>)	Sg	Sg	Sg
Észt	2Pl (<i>te/teie</i>)	Vx2Pl (<i>olete</i>)	Pl = Sg	Sg	Sg
Lapp	—	—	—	—	—
Bolgár	2Pl (<i>bue</i>)	Vx2Pl (<i>cme</i>)	Sg(masc./fem.) -n/-na (Pass) -li (Act)	Sg(masc./ fem.)	Sg
Magyar	3Sg (<i>ön/maga</i>)	Vx3Sg ($\emptyset$)	—	Sg	Sg

Több személy:

	alany	állítmány			
	(udvariassági) névmás	ige/(kop/ segédige)	participium	melléknév	főnév
Finn	2Pl (<i>te</i>)	Vx2Pl (<i>olette</i>)	Pl	Nom/Part Pl	Nom/ Part/Pl
Észt	2Pl (<i>te/teie</i>)	Vx2Pl (<i>olete</i>)	Pl = Sg	Pl	Pl
Lapp	—	—	—	—	—
Bolgár	2Pl (<i>bue</i>)	Vx2Pl (<i>cme</i>)	Pl -ni (Pass) -li (Act)	Pl	Pl
Magyar	3Sg (<i>önök/maguk</i>)	Vx3Pl ($\emptyset$)	—	Pl	Pl

4.3. A vonatkozó mellékmondatbeli egyeztetés

Vonatkozó névmási alany után általában 3. személyű állítmány áll, amely egyezik a névmás számával. Ha viszont a vonatkozó mellékmondat 1. vagy 2. személyű személyes névmáshoz vagy megszólításhoz kapcsolódik, az állítmány is a megfelelő személyhez igazodik. A vonatkozó mellékmondat igei állítmánya viszont a magyarban vagylagosan egyezhet a vonatkozó névmási alannal is, tehát egyes vagy többes 3. személyben is állhat. A finnben ez a megoldás ritka, az észten, a lappban és a bolgárban nincs meg; az utóbbi nyelvekben a vonatkozó mellékmondatokban főmondatban szereplő névmással egyezik az állítmány. A példákból jól látszik, hogy a finn, az észti, a lapp és a bolgár nyelvben ez a kongruenciatípus hasonló, míg a magyar nyelvi logika más: alternatív egyezést is mutat.

Irodalom

- Bencédy József et al. 1991: Bencédy József–Fábián Pál–Rácz Endre–Velssov Mártonné: A mai magyar nyelv. 8. kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Barlow, M.–Ferguson, C. A. (eds) 1988: Agreement in Natural Language: Approaches, Theories, Descriptions. Stanford, Center for the Study of Language and Information, Stanford University.
- Bartens, Hans-Hermann 1989: Lehrbuch der saamischen (lappischen) Sprache. Helmut Buske Verlag, Hamburg.
- Comrie, Bernard 1975: Polite Plurals and Predicate Agreement. *Language*. Vol. 51, No. 2. 406–418.
- Doncseva-Mareva 1978: Дончева-Марева, Л., Съгласуването на учтивото Вие със сказуемото в българския и руския език от квантитативно гледище. Съпоставително езикознание брой 3. 70–75.
- Erelt, Mati (szerk.) 1993: Eesti keeli grammatika II. Süntaks. Eesti Teaduste Akadeemia, Eesti Keele ja Kirjanduse Instituut, Tallinn.
- Erelt, Mati 2006: Lause õigekeelsus. Tartu.
- Georgieva 1955: Георгиева, Е., По въпроса за съгласуването на сказуемото с подлога. *Български език* 5. 280–281.
- Greville G. Corbett 2006: Agreement. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge University Press. Cambridge.
- Haader Lea 2000: Az alárendelő összetett mondatok. In: Keszler Borbála (szerk.), Magyar grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 477–502.

- Hakulinen, Auli–Fred Karlsson 1979: Nykysuomen lauseoppia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Jyväskylä.
- Hakulinen, Auli (főszerk.) 2004: Iso suomen kielioppi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Hegedűs Rita 2005: Magyar nyelvtan. Tinta, Budapest.
- Keresztes László 1987: Outi Karanko–Keresztes László–Irmeli Kniivilä, Finn nyelvkönyv 1. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Keresztes László 1995: Gyakorlati magyar nyelvtan. Debreceni Nyári Egyetem, Debrecen.
- Keresztes László 1996: Gondolatok a finn passzívumról. *Hungarologische Beiträge* 6. Universität Jyväskylä. 19–30.
- Keszler Borbála (szerk.) 2000: Magyar grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Keszler Borbála–Lengyel Klára 2002: Kis magyar grammatika. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kubínyi Kata 2001: Kongruenciatípusok a finnben és a magyarban: az esetbeli (in)kongruenciához és okaihoz. In: *Specimina Fennica X. Colloquia Contrastiva VIII. Kaukovertailuja III. Savariae [Szombathely]*. 66–81.
- Kugler Nóra 2000: Az alany. In: Keszler Borbála (szerk.), *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 410–418.
- Kugler Nóra–Laczkó Krisztina 2000: A névmások. In: Keszler Borbála (szerk.), *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 152–174.
- Lakó György 1986: *Chrestomathia Lapponica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Lengyel Klára 2000: Az állítmány. In: Keszler Borbála (szerk.), *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 399–409.
- Metslang, Helle–Ingrid Krall–Renate Pajusalu–Kirsti Saarso–Elle Sõrmus–Silvi Vare 2003: *Keelehärm. Eesti keele probleemseid piirkondi*. Tallinna pedagoogikaülikool. 142–147.
- Nielsen, Konrad 1979: *Lærebok i lappisk (samisk) 1. Grammatikk (2. opplag)*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Universitetsforlaget, Oslo.
- Nurk, Anu–Pusztay János 1993: *Észt–magyar kisszótár*. Savaria University Press, Szombathely.
- Peneva, Dennica 2005: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észten és a lappban I. (Attributív szerkezetek) *Folia Uralica Debreceniensia* 12. Debrecen. 87–102.

- Peneva, Dennica 2006: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észten és a lappban II. (Birtokos szerkezetek) *Folia Uralica Debreceniensia* 13. Debrecen. 65–78.
- Peneva, Dennica 2007: Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észten és a lappban III. (Értelmező jelzős és predikatív szerkezetek) *Folia Uralica Debreceniensia* 14. Debrecen, 87–101.
- Поров, Константин 1998: Главни части на изречението. In: Граматика на съвременния български книжовен език. Том 3. Синтаксис. Абагар, София.
- Prvev 1971: Първев, Х., Христоматия по практическа граматика на българския език: помагало за студенти. Наука и изкуство, София.
- Pusztay János 1994: Könyv az észti nyelvről. *Folia Estonica*. Tomus III. Szombathely.
- Quirk, Randolph–Sidney Greenbaum 1972: *A Grammar of Contemporary English*. New York and London.
- Rácz Endre 1991: Mondattan. In: Bencédy et al., *A mai magyar nyelv*. Tankönyvkiadó, Budapest. 205–458.
- Rácz Endre 1999: *Az egyeztetés a magyar nyelvben*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Velcsov Mártonné 1991: A szófajok: In: Bencédy et al., *A mai magyar nyelv*. Tankönyvkiadó, Budapest. 9–204.
- Vilkuna, Maria 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. Edita, Helsinki.
- Wechsler, Stephen–Larisa Zlatić 2003: *The Many Faces of Agreement*. Center for the Study of Language and Information. Stanford Monograph in Linguistics. CSLI Publications, Stanford, California.
- White, Leila 2001: *Suomen kielioppia ulkomaalaisille*. Finn Lectura, Helsinki.

*

Types of agreement in Hungarian, Finnish, Estonian, Lapp (Saami) and Bulgarian: IV. (Person agreement)

The most important and widespread types of agreement are concord in number, in person, in gender and in case. My present article is a follow-up of my previous studies on the types of agreement and its goal is to present the problems of person agreement in the above mentioned languages. Unlike my previous papers here I included a Slavic language, Bulgarian and aim to analyse the similarities and the differences in two totally different language families.

In my present paper I deal with the following agreement problems in five languages (Hungarian, Finnish, Estonian, Saami, Bulgarian): 1) person concord of the predicate with two or more subjects, 2) agreement in polite constructions, and 3) person concord in relative clauses. In this respect all languages under examination show the same similarities.

1) In case of subjects different in person the predicate is in the plural, and the person of the predicate is always determined by the person associated with the lowest number, ie. the 1st person is the most powerful, the 3rd person is the least powerful. Exception to this rule is observed when there is a contrasting or disjunctive conjunction between the subjects. In accordance with the principle of proximity the last noun phrase determines the person of the verb.

2) In Hungarian polite address 3rd person singular and plural verb forms are used depending on the number of the addressed people. In Finnish, Estonian and Bulgarian languages 2nd person plural is used for expressing politeness. The verbal predicate always stands in the plural and agrees with the subject's grammatical number while the nominal predicate (adjective, noun, participle) tends to show variety in agreement. In Saami there are no polite verbal forms. The possible varieties are summarized in a table.

3) Relative pronominal subjects generally require 3rd person predicates. However, if the relative clause refers to 1st or 2nd person personal pronouns or terms of address, the predicate agrees with the appropriate person. Further, the predicate in the relative clause agrees with the relative pronominal subject in two ways: it can stand either in 3rd person singular or in plural. From the examples we can see that in Finnish, Estonian, Saami and Bulgarian this type of agreement shows similarities, while Hungarian points to different alternatives.

DENNICA PENEVA